

Heltai-nyomda.

A létesítendő unitárius nyomda ügyében vettük s közreadjuk a következő levelet:

Kolozsvár, 1918. III/10.

A „Keresztény Magvető“ tekintetes Szerkesztőségének.

Most vettem a „Keresztény Magvető“ 1918. január—február I. füzetét. Ebből értesültem a „Különfélék“ rövata alatt, hogy a reformátusok régi vágya megvalósul, nyomdát vásároltak s mire e hír világot lát, a „Bethlen-nyomda“ már talán meg is kezdte működését.

A tek. Szerkesztőség azt kérdi: Vajjon mikor lesz a mi jóakarátú, de gyenge próbálkozásunkból nyomda?

E kérdésre e pillanatban megfelelni nem tudok, de mert b. lapja az egész háború alatt a keresztényi türelemnek, meg egy boldogabb korszak eljövetelének reménybeli magvait hintette el, mindnyájunknak hinni, bizva-bizni kell abban, hogy számos más kulturális probléma sikerei után megvalósulása ennek sem késhet soká, mert a mai kornak ez is egyik kifejlődött követelménye. Röviden óhajtván azonban jelezni, hogy a létesítendő nyomda ügyében a szükségesség okát nem is annyira jelentékenyebb anyagi előnyök megnyerése céljából tartom indokoltnak, hanem első sorban kívánatosnak, sőt ennél is többnek tartom azt a köteles és arra való törekvést, hogy a régi jó hirnévnek, dicsőséges multnak a mai korunkkal több száz évvel megszakadt történeti aranyfonalát összekapcsolhassuk mai szellemi munkálkodásunkkal.

Hála a sorsnak, mely megengedte érnünk, hogy a régi idők nagyjai közül Dávid Ferenc emlékét egyházunk dicsőségére feleleveníthettük; most azonban egy másik halhatatlan szellemű hitsorsosunk emlékét, *Heltai Gáspárét* kell felidézni és megörökíteni.

Tudvalevő, hogy Heltai a magyar irodalom megalapítója. 1550. és 1579. közötti időszak alatt ő és Dávid Ferenc a kolozsvári és gyulafehérvári nyomdák életető lelkei, vezérszellemei voltak.

Ha hozzá vesszük még azt, ami eddig megállapított, hogy Heltai előtt mindenhol 21, ebből a magyar királyságban 2 magyar könyv jelent meg s azt, hogy Heltainak a kezdet kezdetén egyedül saját nyomdájában 20 magyar könyve jelent meg: önként arra készlet egyfelől hazafiúi érzésünk, másfelől mint hitsorsunk iránt való kegyeletből, ha dicső elődünknek emléket emelni századok óta nem tudtunk: örökökísük meg azt abban az akcióban, mely az ő vezérszemével kapcsolatos. Nézetem szerint s valószínűen ebben mindnyájan együtt érzünk, *a létesíteni szándékolt unitárius nyomda csak a Heltai nevével és szellemében hozandó létre.*

Ezzel kapcsolatosan azonban egy más törekvésünknek is keltené legyen, melyet itt e helyen jelezni szükségesnek tartok. Ugyanis igen kívánatos volna, hogy a Heltai-féle nyomda grafikai, illetve dekoratív motívumainak alkalmazása is bizonyos esetekben ott, a maga helyén felhasználva érvényre jusson.

Ma már ismeretes tényvé vált (egyébként ez is csak az utóbbi időkből), hogy Heltai kiadványai — eltekintve irodalmi s az akkori nyelvtani sajtóságtól — külalakban, ide értve a könyvek iparművészeti külső-belső díszítészeit, a renaissance legszebb korszakából valók.

Ennek a korszaknak csillaga a valódi művészi szép, a későbbi századokban minden más ilyen irányzatú alkotásokkal együtt letűnt. Miért? annak okát magyarázza a művészetek története.

A régiek kutatása, méltánylása vagy éppen tanítása hosszas évszázadok alatt a képzőművészetek majdnem minden ágában mellőzve volt legújabb korunkig. Az „iparművészet“ fogalma újabb keletű, most azonban kegyelettel kutatják, felfedezik a szépet s a régi századok motívumai alapján alkotnak.

A nyomdászat terén ereklje gyanánt szolgálnak mintául első sorban a Heltai kiadványai, melyekben némely műnek címlapjai, betűi, szöveg, elválasztó, oldal, kezdő és záródíszítései szerepelnek. Tanulmány tárgyát képezik a felirati betűsorok páratlan ízléssel alkalmazott művészi szép arányai, ami a nyomtatás mesterségében jó és szép megoldás tekintetében egyike a legnehezebb feladatoknak. A kezdőbetűk ornamentális kompozíciói oly ízléssel párosultak, hogy azok reprodukciója még a legnagyobb gonddal szerkesztett „Magyarország műkincsei“ című műben is első helyen nyertek alkalmazást. Ezen kívül pedig — miként ez is ismeretes — számos más tudomány-történeti művekben is szerepelnek másola-

tokban Heltai nyomdai termékei. Mindezek a művészi szép alkotásoknak elismerését és nagyrabecsülését élénken bizonyítják.

Ilyenszerű mozgalmat, a létesítendő nyomdának ily irányban való megalapítását tartanók kívánatosnak, melynek kapcsán néhol ezen tipikus betűk, különösen ornamentális díszítési motívumok elrendezési módjai juttatnak érvényre ott, hol ez a nyomtatványok tartalmi céljaival összeegyeztethetők. A mai kifejlődött izlés szerint a legtudományosabb művek sem zárkozhatnak el megjelenésükben a mai alaki ridegségeikben attól, hogy a helyett, hogy az olvasó lelki kedélyállapotát lenyűgözzék, helyesen alkalmazott, bármily egyszerű, de művészi feltálatással kellemesen ne érintsék. Nem szükség, hogy a tudomány és művészet a nyomtatványokban mint összeférhetetlen elemek kinai fallal elválasztva legyenek, sőt ellenkezőleg az agy, látás és szív mint egy testben levő, együtt képezik az érző embert.

Ilyen szempontokból nagy öröömre szolgálna, ha a tervezet mint „*Heltai unitárius nyomda*“ létesülhetne, egyebek mellett azért is, mert ennél méltóbb és hálásabb emléket dicső elődünknek, az ő nyomda vezérszellemének nem emelhetünk!

A magam részéről, noha a motívumul jelzett jelenlegi pénz-bőség sulyát nem volt s most sincs alkalmam érezni, ennek dacára tehetségemhez mérten létesítendő nyomdánk céljára 100, azaz száz koronaival készséggel hozzájárulok. Tisztelettel

Pákei Lajos.

IRODALOM.

Az értelmi és erkölcsi nevelés viszonya.*

Ez a könyv akadémiai pályamunkának készült. Az akadémia bírálata elismerte a fiatal szerző szorgalmát és készülségét, de a díjat nem adta ki, mert nem találta a munkát ahnyira önállónak, amelyik a pályadíjat megérdemelte volna. A szerző tehát közreadta a munkát, hadd ismerje meg a nagy nyilvánosság s mondjon bírálatot róla. Az eljárás tehát némileg apellálás az elfogulatlan olvasó közönség ítéletéhez.

Az akadémia pályatétele ez volt: Az értelmi és erkölcsi nevelés viszonya. Pedagógus előtt nem kell kiemelni és hangsúlyozni, hogy ez a tétel a nevelés elméletének és gyakorlatának kardinális nagy problémája, amely mindenféle nevelésnek magvát és lényegét alkotja. Régóta hangzik a panasz, hogy az iskola a nevelés igazi feladatát nem oldja meg. A régi felekezeti iskola a maga kevesebb tudományával, de intenzivebb nevelői befolyásával jobban megközelítette a nevelés ideálját, mint a mai. S a most folyó nagy háború tapasztalatai is csak megtámogatták azt a kívánalmat, hogy az iskolának főképp és első sorban nem a nagy tudásra, az ismeretek nagy terjedelmére, hanem az erkölcsi jellem nevelésére, az etikus cselekvés talaján álló ember nevelésére kellene törekednie.

Vajjon a neveléstudomány elmélete igazolja-e a kérdésnek az élet által adott ilyen felállítást? Szembeállítható-e egymással az értelmi és erkölcsi nevelés a tudomány elméleti okfejtése alapján is? S ha igen, milyen viszony van a kettő között? A mellé- vagy az alárendelés viszonyában áll-e a kettő egymással? Kérdezhetnők úgy is, hogy az eszköz és a cél relációjában? S ha e kérdéseket eldöntöttük, előttünk áll az a másik, ezekkel szorosan, szervesen összefüggő, hogy meddig terjed a nevelés hatalma? Vajjon egyáltalában nevelhető-e az ember? Faragható-e a nevelés az emberből valami mást, mint a mire őt veleszületett hajlamai és tehetség-csirái, erkölcsi ösztönei és érzülete disponálják? Vajjon megközelíthető-e az akarat, melyben az ember erkölcsi énjé, jelleme nyilatkozik, a tudás, a felvilágosítás, meggyőződés, rábeszélés, szóval

* Dr. Kiss Elek: Az értelmi és erkölcsi nevelés viszonya. I. kt. Kolozsvár, 1916. Ára 5 kor. II. kt. Módszeres rész. 1917. Ára 8 kor.